

Tibble 3:3

Restaurering av rustbod i Tibble by inom länsstyrelsens projekt ”Hus med historia”

Antikvarisk medverkan

Tibble 3:3
Badelunda socken
Västmanlands län

Fredrik Ehlton

Tibble 3:3
**- Restaurering av rustbod i Tibble by inom länsstyrelsens
projekt "Hus med historia"**

Antikvarisk medverkan

Tibble 3:3
Badelunda socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM120107

Fredrik Ehltun

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2013

Omslagsfoto: Rustboden efter restaurering. Fotonamn: Vlm_kmvFE-1913

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Fredrik Ehlton, Västmanlands läns museum.

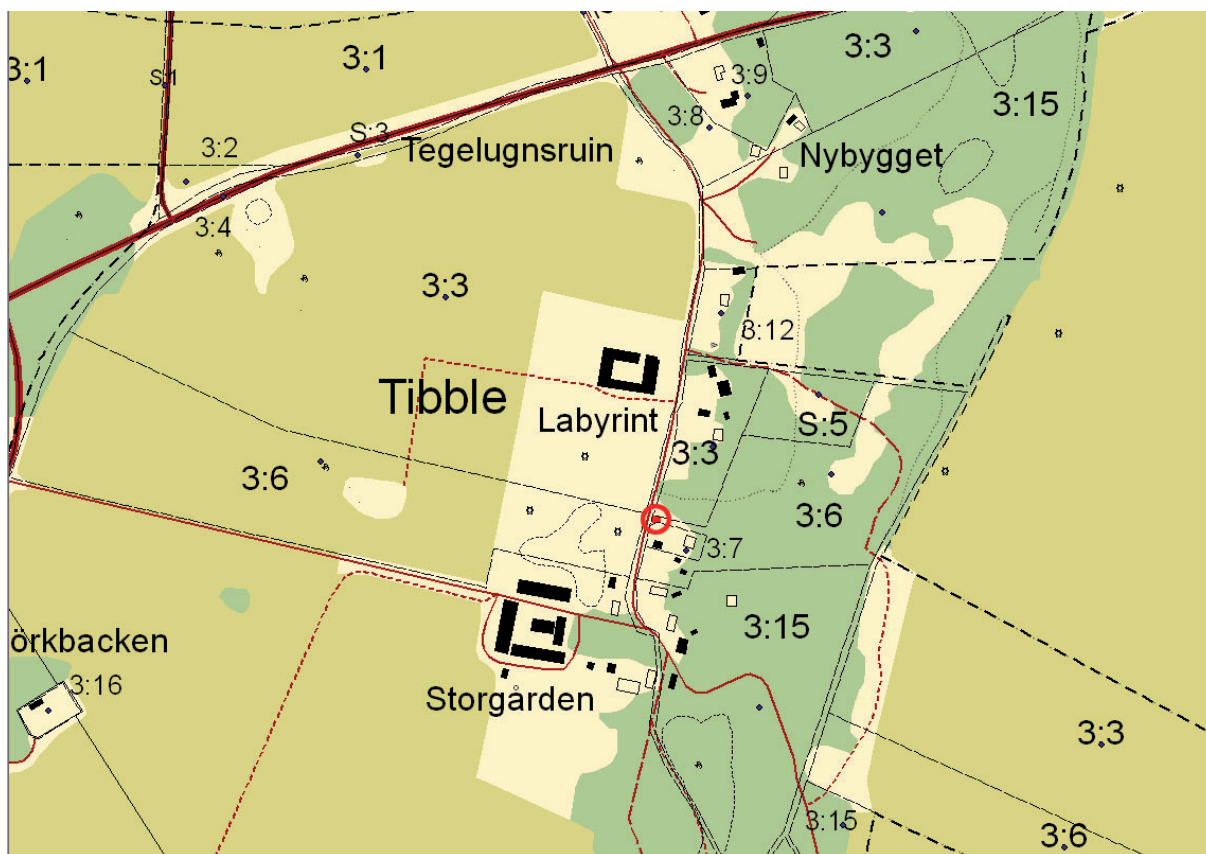
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-59-3

Inledning

Fastigheten ligger i Tibble by i Badelunda socken. Gården och byn ligger på en låg ås vid Svartån i ett öppet jordbrukslandskap.

Hembygdsföreningen i Badelunda socken har sökt bidrag för restaurering av rustboden i Tibble by inom ramen för länsstyrelsens projekt "Hus med historia". Projektet syftar till att lämna bidrag till hembygdsföreningarnas bebyggelse som inte tidigare kommit i fråga för bidragsgivning genom kulturmiljövårdens anslag. Länsstyrelsen beviljade 66 200 kronor i bidrag till åtgärderna i beslut daterat 2012-04-17 med dnr 434-5166-11. För antikvarisk medverkan svarade Västmanlands läns museum genom byggnadsantikvarie Fredrik Ehlton som även har sammanställt rapporten. Åtgärderna genomfördes under sommaren 2012.

Rustboden ligger i Tibble, Västerås Kommun. Aktuell byggnad är markerad med röd ring. Utdrag ur digitala fastighetskartan från 2004. Skala 1: 4000.

Historik

Rustbodarna eller rustkammare är en företeelse som tillhör indelningsverkets tid och organisation. Indelningsverket betecknar den militära organisation som fanns i Sverige, ungefär mellan åren 1682-1901, före 1900-talets värnplikt och efter medeltidens bondeuppbåd. Egentligen syftar själva indelningen på att marken delades upp till olika officersboställen. Detta kunde genomföras då staten dragit in en stor mängd mark från adeln (reduktionen). Högadeln var de som skulle förlora mest på den militära reformationen då de tillhörde *frälset* som alltså var frälsta från skatteplågor. Karl XI fick igenom beslutet mot adelns vilja då han lyckades få böndernas och lågadelns stöd. Tidigare hade försvaret utgjorts av utskrivna soldater, detta var missgynnsamt för bönderna som förlorade många av sina söner till försvarsmakten. Detta och det faktum som uppdagades för Karl XI under skånska kriget på 1670-talet, nämligen att det var svårt att få tag i soldater och de som fanns tillhands hann inte utbildas ordentligt. En reformation av det äldre indelningsverket var nödvändig.¹

De egentliga namnen på de olika militära organisationer som innefattas i indelningsverket är *det ständiga knektehållet*, *rusthållet* och *båtsmännen*. Det vill säga infanteriet, kavalleriet och flottan. Soldaterna blev indelade i så kallade rotar. En rote kunde innehålla 2-5 gårdar och varje rote skulle utrusta en knekt (till *det ständiga knektehållet*). Rikare bönder utrustade en ryttare (till *rusthållet*), detta var mer fördelaktigt och gav mer skattelättnader. Bönderna ägde soldatens utrustning och fick även nyttja knekten som arbetskraft. Knekten skulle i sin tur få boställe, en plätt odlingsbar mark och betalning i natura för att kunna försörja sig och sin familj.²

Rustbodarna var alltså till för kavalleristens (och hästens) persedlar då landet inte var i krig. Indelningsverket avskaffades 1901 då landets försvar ändrade form, den siste tjänstgörande indelte soldaten i Sverige tjänstgjorde dock fram till 1960. Tibble i Badelunda socken hade två torp vars soldater tillhörde livregementet till häst. Detta regemente byter namn ett flertal gånger under årens lopp och grundar sig i Vasatidens *Uplands ryttare*. 1791 ändrar regementet namn till *Livregementets lätta infanteribataljon* och blir därmed av med sina hästar. Regementet byter namn igen 1815 och blir *Livregementets grenadjärer*. I rustboden finns ett antal av soldatens persedlar kvar, bl a en kask (hjälm) från 1845 års uniform och en vapenrock från 1875.³

Rustboden är möjligen uppförd under 1770-talet och i den förvarades soldatens och framförallt hästens utrustning. Byggnaden finns inte med på 1764 års storskifteskarta och det är troligt att den är uppförd en tid innan avsittningen 1791.

Rustboden består av en kvadratisk knuttimrad stomme med loft, ca 3.5 x 3.5 m stor. Pyramidtaget är täckt med locklistpanel, flera panelbrädor har vattrännor. Taket är krönt med ett litet klot av trä. På byggnadens bakre vägg finns ett smårutigt blyspröjsat fönster med fönsterluckor. Fasaderna är målade med röd slamfärg och knutarna är målade med svart slamfärg. Taket är målat svart i en svart kulör troligen en akrylfärg. Taket reparerades för ca 20-30 år sedan.

1 Ericsson, Lars 1995

2 Ericsson, Lars 1995

3 http://www.algonet.se/~hogman/regementen_kav.htm#Livregementet_till_häst

Byggnadstypen är sällsynt och kulturmiljön där rustboden står har en välbevarad radbystruktur med många byggnader som är från samma tid. Rent utseendemässigt har rustboden ett stort värde med sitt pyramidtak, som särskiljer sig från resten av bebyggelsen. Rustboden har under en längre tid varit en samlingspunkt för hembygden i området och dessutom fungerat som bymuseum under en längre tid. Detta immateriella kulturvärde är också en viktig del av byggnaden.

Byggnadsvårdsåtgärder

Då underlaget inför projektet var översiktligt diskuterades de planerade åtgärderna igenom så att det inte var några oklarheter kring metoder och materialval.

Rustboden innan restaurering. Byggnaden ligger precis vid vägen som går genom Tibble by. Vlm_kmvFE-1371.

Tak

Delar av det nu liggande taket av locklistpanel är troligen från 1970-talet då rustboden genomgick en upprustning. Taket kontrollerades och skrapades ren från lav. Den svarta färgen (troligen en akrylatfärg) hade spruckit i stora flagor och härstammar från 1970-talets renovering. En diskussion fördes kring färgtypsval inför aktuell upprustning och det beslutades att taket skulle strykas med en svart akrylatfärg likt befintligt (Nordsjö, Tinova täckfärg). Ursprungligen var taket troligtvis omålat alternativt tjärat, men det fanns inga tecken på att akrylatfärgen bidragit märkbart till skadorna på taket. Målningen genomfördes i egen regi av Badelunda hembygdsförening som anlidade 3:12 Byggnadsvård. Av takets material gick stor del att bevara. 1 hel panelbräda, 1 locklist och 1 täckbräda byttes ut mot nytt virke.

*Spricka i panelbräda på taket.
Vlm_kmvFE-1373*

*Färgbortfall på täckbräda. Färgen flagar i stora sjok.
Vlm_kmvFE-1363*

*Taket efter reparation och målning.
Vlm_kmvFE-1905*

*Närbild på vattränna i panelbrädorna.
Vlm_kmvFE-1906*

Stomme, fasad och grund

Stommen var i gott skick, men då byggnaden sjunkit och kommit i kontakt med marken var syllstocken i den västra fasaden rötskadad och behövde bytas ut. Syllstocken i den östra fasaden behövde justeras så att den inte hade kontakt med marken.

Efter genomförda åtgärder målades fasaden om med röd slamfärg (Fabrikatet Falurödfärg ljusröd). Knutarna målades med en svart slamfärg (Fabrikatet Falu Rödfärg svart).

Markarbetena innefattade att schakta bort en vall som bildats mot byggnadens grund. Ett Ca 40 cm brett och 20 cm djupt schakt drogs längs byggnadens grund. Ytan släntades och förbereddes för att så nytt gräs.

*Syllen mot väster hade knäckts och stommen var skev.
Vlm_kmvFE-1375*

*Syllen mot öster låg an mot mark.
Vlm_kmvFE-1365*

Bortschaktning av vall, österfasad. Vlm_kmvFE-1464

Bortschaktning av vall, norrfasad. Vlm_kmvFE-1465

Syll, stomme och grund efter restaurering, fasad mot väster. Vlm_kmvFE-1898

Efter restaurering, östra fasaden. Vlm_kmvFE-1911

Dörrblad, tröskel och dörrfoder

Dörrbladet var målat med en oljefärg som på vissa ställen lossnat i större bitar, troligen en alkydoljefärg. Kulören hade blekts kraftigt. Dörrbladet plockades ned från gångjärnen och in till verkstad för skrapning och målning. Ursprungsfärgen syntes på flera ställen. Efter jämförelse med likare bestämdes att dörren målas med linoljefärg i kulören S3050-Y20R (Wibo färg AB). Fodren plockades också bort och togs in på verkstad. Ursprungsfärgen syntes även här på flera ställen där alkydoljefärgen har släppt. Efter jämförelse med likare bestämdes att dörren målas med linoljefärg i kulören S6020-R90B (Wibo färg AB).

*Dörren, tröskeln och fodren innan restaurering.
Vlm_kmvFE-1354*

*Dörren, tröskeln och fodren efter restaurering.
Vlm_kmvFE-1891*

*Ursprungsfärgen syntes på flera ställen på dörrbladet.
Vlm_kmvFE-1472*

Ursprungsfärgen syntes även på fodren. Vlm_kvFE-1474

De brädor som täckte syllen och fungerade som tröskel var uttjänta och byttes ut mot nya. De målades i samma kulör och färgtyp som fodren.

Fönster

I byggnaden sitter två fönsterbågar med smårutiga blyinfattade fönster. Fönstren var i behov av rengöring och restaurering. Glaset är munblåst och 3 av rutorna hade spruckit. Fönsterbågarna plockades ur för att sedan fraktas till verkstad. Restaureringen utfördes av Blyfönster Specialisten. Fönstren rengjordes och blyinfattningen reparerades, trasiga glas ersattes med munblåst glas. Fönsterbågarna sattes sedan tillbaka i byggnaden.

*Fönstret innan restaurering, trasiga rutor och smuts. Fönstret efter restaurering. Vlm_kmvFE-1901
Vlm_kmvFE-1467*

Fönstret på plats efter restaurering. Vlm_kmvFE-1900

Resultat

Restaureringen av loftboden har skett enligt länsstyrelsens beslut och godkänns ur antikvarisk synvinkel.

"Rustbodens dag"

Informationsinsatsen genomfördes den 2 september 2012. Till dagen bjöds intresserade in att koma och lyssna på 3 korta föredrag som hade rustboden i fokus. Fastighetsägaren Ola Wässman höll ett föredrag om byggnadens koppling till den lokala historien. Byggnadsantikvarie Fredrik Ehlton från Västmanlands läns museum höll ett kort föredrag om indelningsverkets organisation och samhällsförändring i ett mer regionalt och nationellt perspektiv. Entreprenör och hantverkare Johan Back gick igenom de åtgärder som genomförts och traditionella hantverksmetoder. Under dagen kom ett 50-tal besökare.

Rustbodens dag 2 september 2012. Vlm_kmvFE-2463

Litteratur och källor

Ericson, Lars 1995. Svenska knektar : indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred. ISBN 91-971992-4-9. Lund Historiska media.

Administrativa uppgifter

<i>Västmanlands läns museums dnr:</i>	VLM120107
<i>VO Kulturmiljö; projektnr:</i>	3-12-111
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	434-5166-11
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Tibble 3:3
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Socken:</i>	Badelunda
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Ägare-beställare:</i>	Badelunda Hembygd förenings Bengt Wallén Skälbygatan 6 725 96 Västerås
<i>Entreprenör:</i>	3:12 Byggnadsvård Johan Back Kungsbyn 11 725 98 Västerås
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Västmanlands läns museum Antikvarisk expert Fredrik Ehlton Karlskatan 2 722 14 VÄSTERÅS Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS

Tfn: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se

Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-59-3